

VOJAŠKO SOOČANJE SUPERSIL V ARKTIKI

Povzetek. *Autor obravnava vojaška in ekološka vprašanja, ki zadevajo Arktiko. To področje je strateškega pomena za ob supersili, zlasti kot poligon za razvijanje strateških oboroževalnih sistemov. Autor posebej analizira odnose med arktičnimi državami in še posebej opozarja na nerešene spore glede meja. Proces militarizacije Arktike je prizadel tudi interese lokalnih skupnosti in ekoloških skupin. Arktika se spreminja v ekološko bombo, saj so radioaktivne dejavnosti: jedrski poskusi, odlaganje odpadkov, nesreče podmornic ipd. postale že vsakdanjost. Autor v zaključku poziva k sanaciji in demilitarizaciji Arktike.*

Ključni pojmi: *Arktika, supersile, ekologija, obrambni sistemi, militarizacija.*

40

Nekoč je Arktični ocean predstavljal negostoljubno in neprehodno ledeno puščavo, danes pa je strateško pomembno plovno območje, ki ga obkrožajo celine, naseljene s kar 90 % svetovnega prebivalstva (Lyttle 1972,4). Pod ledenim površjem oceana so se še pred nekaj leti skrivale ameriške in sovjetske atomske podmornice, ki so iskale najboljše položaje za napad na sovjetska in ameriška vele mesta ter druge cilje. Arktika je namreč v obdobju hladne vojne postala eden najpomembnejših svetovnih poligonov za razvoj strateških oboroževalnih sistemov. Spomladi in poleti, ko se led malce stopi, ladje prevažajo rude iz arktičnih železovih, svinčevih in cinkovih rudnikov skozi severovzhodni in severozahodni prehod, ki so ju v preteklih stoletjih tako zagnano iskali številni zlasti angleški morjeplovci. Ledolomilci in močne ladje za prevoz kontejnerjev pa vse leto prevažajo tovor med pristanišči, ki so bila še pred kratkim vsaj polovico leta nedostopna. Bogastvo tekočega črnega zlata in zemeljskega plina sedaj teče po ceveh iz severne Aljaske in severozahodne Sibirije proti jugu. ZDA tako pridobijo iz svojega arktičnega ozemlja vsaj 20 % lastne proizvodnje surove nafte, Rusija pa celo več kot 60 %.

Z razpadom Sovjetske zveze in vzhodnega bloka postaja pomembnejše od vojaškega soočanja spopadanje med ekologi in tistimi, ki želijo, predvsem čim hitreje, trošiti arktične naravne vire. V konflikt so se vključile številne skupine in pogosto so pri tem potegnili najkrajši konec Inuiti in drugi prvotni prebivalci (npr. prepoved in omejitev lova). Tudi to je prispevalo k postopnemu oblikovanju njihove politične in nacionalne kulture oziroma samozavedanja ter k njihovim naporom, da vse bolj aktivno sodelujejo pri upravljanju občutljivega in krhkega

* Dr. Bogomil Ferfila, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede.

arктиčnega naravnega in družbenega okolja. Lyck (1990, 309-310) je zato sedanjostopnjo arктиčnega razvoja poimenoval avtonomija. V njej prvotni prebivalci zahtevajo lastništvo zemlje, pravico do upravljanja in odločanja (lokalno oblast) obenem pa se povezujejo preko državnih meja, ustanovili so npr. inuitsko vsepolarno konferenco (Inuit Circumpolar Conference) leta 1977. Pred njo so bile po Lycku še štiri stopnje oziroma obdobja: prvo je bilo izkoriščanje arktičnih morskih živali, v katerem še ni bilo prave kopne kolonizacije; potem obdobje vojaškega odkritja in uporabe Arktike, v katerem so pripeljali ogromno tehnike oziroma investirali veliko kapitala; tretje obdobje je bilo tako imenovana "javna skrb" ali malce grdo rečeno, kulturni imperializem, ko so velike matične države na svojih arktičnih ozemljih začele uvajati asimilacijske politike zlasti na področju zdravstva, izobraževanja in gradnje prebivališč; četrto obdobje pa je vezano predvsem na izrabo nafte, plina in rudnin. Tedaj so v Arktiko vstopile velike korporacije in multinacionalke in prav njihova aktivnost je v največji meri vzbudila odpor Inuitov in njihovo "politično prebujenje".

Vojaški interesi v arktični strateški areni

V celotnem povojnem obdobju je imela Arktika strateško zelo pomembno vlogo, saj sta svetovni supersili le tam mejili druga z drugo. Zahodna Aljaska in vzhodna Sibirija sta ločeni le z 90 kilometrov široko Beringovo ožino. Obalo Beringovega morja predstavlja na severu ruski polotok Kamčatka, na jugu pa ameriški Aleutski otoki. Danes Rusija nedvomno ni več supersila v gospodarskem in političnem smislu, njeni vojaški potenciali pa so še vedno izjemni. Ruski predsedniški "črni kovček" še vedno vsebuje šifre in elektronsko opremo, ki lahko v nekaj minutah pošlje v zrak 6000 atomskih bojnih glav (s strani ruske dume še ne ratificirani sporazum START II naj bi njihovo število zmanjšal na tritisoč). Obenem je prav ruska vojska tista, ki se noče odreči statusu supersile in tako Arktika še danes ostaja potencialno zanimivo vojaško območje (Jackson 1996, 30-31). Rusija zaseda skorajda polovico vseh arktičnih obal, medtem ko je delež ameriške Aljaske precej manjši. Najkrajša zračna pot med ZDA in Rusijo je prav preko Arktičnega oceana, kar je v obdobju medcelinskih bombnikov, balističnih raket pa tudi vse pomembnejših miroljubnih letalskih povezav zelo pomembno. Danski prehod in Norveško morje med Norveško in Grenlandijo predstavlja za rusko severno floto glavni izhod v Atlantski ocean.

Arktični ofenzivni sistemi

Velika ranljivost medcelinskih balističnih raket (MBR) postavljenih v zemeljskih oporiščih je močno povečala zanimanje za njihove morske in zračne nosilce - atomske podmornice, opremljene z balističnimi raketami, ki jih je mogoče izstreliti iz podmornic (PBR) in strateške bombnike, opremljene z vodenimi raketami, ki jih izstreljujejo iz zraka (BVR). PBR v arktičnih vodah pokrivajo vse cilje na nasprot-

nikovem ozemlju, brez uporabe celotnega ladjevja ali oporišč v tujih državah. Nekdaj sovjetske, sedaj pa ruske rakete (SS-N-8, SS-N-18, SS-N-20 in SS-NX-23), s katerimi so oborožene ruske podmornice tipa Yankee Delta in Tajfun oziroma ameriške podmornice Pozejdon in Trident z raketami Trident C-4 lahko napadejo katerikoli cilj v Severni Ameriki in Zahodni Evropi oziroma Rusiji. Vse rakete imajo namreč domet preko osem tisoč kilometrov in so skoraj tako natančne kot tiste, ki jih izstrelijo iz kopnega.

Podmornice so dobro prilagojene arktičnim pogojem. Tajfun, ki je s svojimi 24 tisoč tonami in skoraj dvesto metri dolžine (oborožen je z dvajset raketami s po devetimi bojnimi glavami) največje podvodno plovilo, lahko celo predre tanjši led in tako pride na površje, da izstrelji rakete (Soviet Military Power 1986).

Nenehno pokanje ledu več ali manj stalnega ledenega pokrova Arktičnega oceana močno zmanjšuje učinkovitost akustičnih opazovalnih naprav (npr. sonarjev), debelina ledu in nepreglednost pa tudi vizualnih. Led na tem območju tudi onemogoča uspešno delovanje ladij za boj proti podmornicam. Tako je, za razliko od ostalih svetovnih regij, na Arktiki protipodmorniško vojevanje v domeni bojnih oziroma napadalnih podmornic.

Sklenemo lahko, da je arktično okolje za napadalne vojaške sisteme poceni in hitro uporabno (za velesile zaradi izjemne bližine lastne države), hkrati pa jim nudi tudi relativno visoko stopnjo skritosti in zaščite.

Bivša Sovjetska zveza je dobro izkoristila navedene prednosti. Na Kolskem polotoku od koder je tudi najkrajši dostop do Severnega Atlantika, so v gozdovih in tundrah zgradili enega največjih vojaških kompleksov na svetu. Skrivni svet neštetih raketnih izstrelišč in silosov, vojaških ladjedelnic, podmorniških dokov, skladišč municije, so dopolnjevali najsodobnejši radarski sistemi za zgodnje odkrivanje in alarmiranje ter več kot sto reaktivnih prestrezalcev. Samo tu je bilo dovolj eksploziva, da bi lahko razneslo ves svet - 6400 bojnih glav in večji del od nekdanjih 1418 sovjetskih medcelinskih balističnih raket je bilo prav s Kolskega polotoka usmerjeno proti ciljem v Severni Ameriki in Zahodni Evropi (Hall 1984, 204-205).

Več kot polovica sovjetskih PBR je bilo vključenih v sovjetsko Severno floto, ki je imela svoja oporišča vzdolž Kolskega polotoka med Belim in Barentsovim morjem. Podobno razporeditev podmorniškega ladjevja je obdržala tudi Rusija. Od 183 podmornic, kolikor jih je imela leta 1996, je bilo 109 razporejenih v severno floto, 51 v pacifiško floto, devet jih je bilo v sestavi baltijskega, 14 pa v sestavi črnomskega ladjevja (The Military Balance 1996). Približno enako razmerje je bilo tudi pri drugih vojaških ladjah. Medtem ko je imela Sovjetska zveza v severni floti tri najnovejše letalonosilke na atomski pogon in več kot osemdeset križark, rušilcev in fregat, je imela Rusija leta 1996 v njej še 47 bojnih ladij (Hall 1987, 205-206; The Military Balance 1996).

Ta pomembna strateška sila v Arktičnem oceanu niti ne prihaja v svojih operacijah v stik z NATO-vo obrambo, razvrščeno vzdolž potencialnega ruskega vhoda v Atlantski ocean (med Norveško, Grenlandijo, Islandijo in Veliko Britanijo). Podmornice se lahko pod ledom skoraj neopazno razmeščajo med oporišči na Kolskem polotoku (npr. Poliarni) v evropskem delu Arktike in Petropavlovskim v severnem Pacifiku, ki predstavlja eno od oporišč Ruskega pacifiškega ladjevja.

ZDA v svojem delu Arktike, na Aljaski, ni gradila podmorniških oporišč, saj jih je imela na Grenlandiji (Station Nord, Daneborg) oziroma je imela odprt dostop v Arktično morje skozi Norveško morje in Danski prehod. Sicer pa so Američani v podmorniškem ladjevju razpolagali s podobno udarno močjo kot Sovjeti. 1986. leta je imela Sovjetska zveza 42 atomskih PBR in 132 atomskih bojnih (napadalnih) podmornic z raketami (ki so nosile približno tisoč raket z 2650 bojnimi glavami), NATO pa 31 jedrskih PBR in 135 napadalnih jedrskih podmornic z raketami (Hall 1987, 206).

Vodene rakete dolgega dometa imajo radarski sistem, ki sledi konfiguraciji ozemlja in tako omogoči nizek, pred radarskimi "očmi" skrit let sorazmerno majhne hitrosti ter lahko "potujejo" na tisoče kilometrov. ZDA so v osemdesetih letih z njimi (Tomahawki) opremile na stotine bombnikov B52. Sovjeti so s podobnimi raketami (GLSM, SS-NX-24) opremljali svoje strateške bombnike (Tu-95 Medved, supersonična Blackjack z gibljivimi krili in Tu-26 Backfire), ki so lahko leteli, prav tako kot ameriški, osemstisoč kilometrov. Američani pa so že razvijali nevidni bombnik-lovec F-117 oziroma bombnik Northrop Grumman B2, ki zaradi trikotno ukrivljenih površin odbija radarske žarke (Scott 1996, 55).

Tudi postavljanje vodenih raket na strateške bombnike je povečalo vojaški pomen Arktike. Rakete lahko zadanejo vse pomembnejše vojaške cilje v Rusiji oziroma Severni Ameriki in Zahodni Evropi in to iz območja, ki ga nasprotnik skoraj ne more nadzirati. Redka poseljenost Arktike in različna ionosferska sevanja, ki motijo radarske sisteme dolgega dometa, zelo otežkočijo pregled nad aktivnostjo nasprotnikovih letalskih sil.

Obrambni sistemi

Zaradi razvoja ofenzivnih sistemov sta obe vojaški supersili razvili tudi ustrezne morske in zračne obrambne sisteme. Pri postavljanju obrambnih sistemov morja so morali upoštevati dejstvo, da je bil Arktični ocean praktično zaprt za običajne vojaške ladje in da so tu odpovedali sicer učinkoviti opazovalni sistemi, ki temeljijo na uporabi satelitov, opazovalnih letal ali akustičnih naprav potopljenih na morsko dno. Zato sta obe strani razvili obrambo predvsem z bojnimi podmornici kot so bile sovjetske Akule, Mihaili in Sierre ter ameriške Los Angeles in SSN-21.

Kot odgovor na zračno nevarnost so ZDA obnovile DEW (Distant Early Warning) linijo zgrajeno že v petdesetih letih. Potekala je na deset tisoč kilometrov dolgi protisovjetski meji od Aljaske do Grenlandije, pa vse do Islandije in Velike Britanije ter je imela 31 radarskih postaj s človeškimi posadkami. Na bližajoče se sovjetske bombnike je opozorila uro prej, na izstreljene sovjetske rakete pa petnajst minut pred dosego cilja. V devetdesetih letih jo je zamenjal tako imenovani Severni sistem alarmiranja, ki vključuje 33 robotiziranih postaj in 52 mikrovalovnih radarjev, večinoma nanizanih okrog 70. vzporednika. Pravijo, da je ta radarski sistem tako občutljiv, da radar v Washingtonu zazna pomarančo, ki so jo vrgli v zrak na Floridi. Severni sistem alarmiranja je povezan še z OTH-B radarji dolgega dometa, postavljenimi na vzhodnih in zahodnih obalah ZDA, ki pokrivajo vzhod-

ni in zahodni dostop do severnoameriške Arktike. Zemeljskim radarskim sistemom pa je bilo "v zraku" dodanih še petnajst eskadril lovcev-prestrezalcev F-15 in F-16 in dvanajst AWAC (Airborne Warning and Control) letal, opremljenih z ogromnimi radarskimi diski (Hall 1987, 206). Kanada je nosila 40% stroškov tega večmilijardnega dolarskega projekta. Kanada in ZDA sta povezani tudi v obrambnem programu NORAD ter v najnovejšem, tako imenovanem Strateška obramba arhitektura (SDA) 2000, ki naj bi preskrbel koordiniran laserski zračni in vesoljski obrambni sistem za Severno Ameriko - znan tudi kot vojna zvezd (Star Wars).

Sovjetska protizračna obramba je temeljila na pravi armadi 1200 prestrezalnih letal, 9400 protizračnih raket in 10000 radarjev (Gail, Oran 1989, 26). Večino so jih skoncentrirali v oporiščih na Kolskem polotoku na vzhodu in Čukotskem polotoku na zahodu.

Gospodarski razvoj Arktike v zadnjih desetletjih je še povečal prizadevanje obeh vojaških supersil, da si zagotovita varnost svojih arktičnih ozemelj oziroma naprav - npr. transaljaškega naftovoda in naftovodnega kompleksa v Prudhoe Bayu ali skoraj 4500 kilometrov dolgega sibirskega naftovoda in plinskih polj na polotoku Jamal v severozahodni Sibiriji.

Odnosi med arktičnimi državami

Najpomembnejša arktična država je brez dvoma Rusija. Približno polovica vseh ozemelj znotraj arktičnega kroga pripada Rusiji in ta ozemlja predstavljajo skoraj polovico njene površine. Njen geopolitični položaj ji torej daje prednosti pri izrabi vseh arktičnih virov, tudi brez podpore drugih držav. Poleg tega znotraj ruskih meja prebiva tudi več kot tri četrtine prebivalcev arktičnega kroga. Mesta, kot npr. Murmansk in Arhangelsk, imajo preko tristo tisoč prebivalcev, kar je povsem neprimerljivo z mesteci v severnoameriški ali skandinavski Arktiki. Rusi imajo dolgo zgodovino razvoja gospodarskih, zlasti industrijskih, znanstvenih in vojaških aktivnostih na visokem severu. Naj omenimo le največje pomorsko oporišče na svetu Severomorsk na Kolskem polotoku, otok Novaja Zemljana, na katerem so izvajali podzemne atomske poizkuse, pa gradnjo letalskih oporišč na daljnem severu itd.

Zato je Rusija danes in nedvomno bo tako tudi v bodoče, življenjsko zainteresirana, da ohrani ključno vlogo v tem delu sveta. Še naprej bo skušala nadzirati tisti del arktičnega bazena, ki je vezan na njeno obalo. To pomeni, da bo uveljavljala mednarodno pravno načelo o zaprtem morju in vodah, ki ji "zgodovinsko" pripadajo (Karsko, Laptevsko in Vzhodnosibirsko morje) ter še naprej strogo nadzirala severno morsko pot, kakor so Sovjeti prekrstili severovzhodni prehod. Prehod je imel že v osemdesetih letih kake štiri milijone ton prometa, v glavnem na ruskih ladjah. Rusija ima največje polarno ladjeve na svetu z osemnajst ledolomilci in tristo polarnimi trgovskimi ladjami (Imbert 1994, 196).

Položaj ZDA v luči oblikovanja Arktike kot pomembnega strateškega prostora je bolj zapleten. Zgodovinsko gledano ZDA ni imela statusa arktične sile, saj v Arktiki vse do nakupa Aljaske leta 1867 sploh ni bila fizično prisotna. Čeprav

Aljaska po površini zavzema kar zajeten kos ameriškega ozemlja, pa predstavljajo njeni prebivalci samo 0,2 % ameriškega prebivalstva. Vojaško je Aljaska postala pomembna v času druge svetovne vojne. 3. junija 1942 so Japonci bombardirali ameriško pomorsko oporišče Dutch Harbor na Unalaska otoku (Aleutski otoki) ter nato zasedli še otoka Attu in Kiska. Američani so nato v letu dni zgradili 2437 kilometrov dolgo avtocesto Seattle - Aljaska, številna letalska oporišča in premestili na Aljasko 14 tisoč vojakov (Lyttle 1972, 125).

V obdobju hladne vojne so ZDA vse od Aljaske pa do Grenlandije gradile radarske sisteme za zgodnje alarmiranje; letalska oporišča za prestrezalce in rakete za uničevanje balističnih izstrelkov. 6. novembra 1971 so izvedle podzemno atomsko eksplozijo na otoku Amčitka (Aleutski otoki). Danes sta na Aljaski v treh kopenskih oporiščih (Fort Richardson, Fort Wainwright, Fort Greely) razmeščeni dve brigadi (US Army Alaska), ki se usposabljata za pogoje bojevanja v arktičnih in podarktičnih pogojih. Letalske sile pa imajo dvojne oporišč. Eielson in Elmendorf (Review for Current Information 1996).

ZDA je posvečala veliko pozornost razvijanju dobrih odnosov z manjšimi arktičnimi državami, zlasti z Norveško in Grenlandijo. Po trenjih v sedemdesetih letih so se izboljšali tudi odnosi z Islandijo. ZDA je na tistem pristala na njeno zahtevo, da postane "brezatomsko" ozemlje, Islandci pa so poleg ameriškega letalskega oporišča Keflavik sprejeli še dve dodatni radarski postaji.

Sodelovanje s Kanado je bilo izjemno dobro predvsem v drugi polovici osemdesetih in v začetku devetdesetih let, ko je bila tam vodilna progresivna konservativna stranka in je državo vodila Mulroneyeva vlada.

Militarizacija Arktike pa je vključevala tudi trenja med ZDA in njenimi severnimi zavezniki. Američani niso najbolje razumeli in upoštevali kanadsko občutljivost glede severa. Uporaba kanadske Arktike za testiranje balističnih raket velikega dosega izstreljenih iz zraka je sprožila val protestov zoper ameriško vmešavanje v kanadski sever. Danes so ameriški ledolomilci in atomske podmornice dejavne v vodah kanadskega arktičnega arhipelaga in ameriška vlada bolj ali manj izrecno ne priznava kanadske suverenosti nad temi vodami. Za plovbo svojih ladij se ne potruji dobiti niti formalnega dovoljenja. Tako je npr. plovba ameriškega ledolomilca Polar Sea skozi severozahodni prehod poleti 1985 "dvignila lase" celo izrazito proameriški Mulroneyovi vladi. Sledil je proglas, v katerem je formalno objavila kanadsko jurisdikcijo nad arhipelagom kot svojimi notranjimi vodami. Dobršen del kanadske javnosti vidi v ZDA grožnjo uveljavljanju kanadskih interesov na severu oziroma kot na grožnjo kanadski suverenosti nasploh - pred leti senzacionalno odkritje ameriških načrtov o vojaški zasedbi Kanade "v primeru potrebe" seveda, je verjetno tudi prispevalo svoje.

Tudi severnoameriška inačica skupnega trga NAFTA pri številnih Kanadčanih poraja občutek, da se poleg vojaških tudi ameriške gospodarske, politične in kulturne tipalke vse bolj ovijajo okoli Kanade. Kanadski potenciali na vseh teh področjih so praviloma precej manjši od ameriških, tako da je enakopraven odnos le malo verjeten oziroma mogoč.

Pa se spet povrnimo na kanadsko Arktiko. Kanada s svojimi vojaškimi silami ni sposobna ustrezno "pokriti" arktičnega arhipelaga, ter tako izriniti vse večjo ame-

riško prisotnost. Zato današnja situacija delno spominja na obdobje takoj po koncu druge svetovne vojne, ko so ameriška vojaška oporišča in vojaško osebje povsem zagospodarili kanadskemu severu.

Kanada je po velikosti svojega arktičnega ozemlja takoj za Rusijo. Obsega izjemno razčlenjen arhipelag, ki skupaj s celinskimi predeli predstavlja 40 % kanadskega ozemlja. Kljub temu, da tam živi le sto tisoč Kanadčanov, ima to področje pomembno vlogo v kanadski kulturi in politični zavesti. Gostota naseljenosti je nižja kot v drugih predelih Arktike, razen na Grenlandiji. Zato se Kanada ni sposobna lotiti večjih projektov, včasih celo ne kontrolirati dejavnosti drugih držav (ZDA) na svojem ozemlju. Prav zaradi njene očitne podrejenosti do velike ameriške sosedje, je vloga nekakšne naravne voditeljice manjših arktičnih držav zelo vabljiva za Kanado.

Rusija, ZDA in Kanada, čeprav največji, niso edini arktični "igralci". Na arktičnem obodu najdemo še Grenlandijo, Islandijo, Norveško, Finsko in Švedsko, ki jih militarizacija Arktike še bolj skrbi. Kljub razpadu Sovjetske zveze, so še danes "ujete" med vojaške arktične arzenale ZDA in Rusije ter pogosto prisiljene v sodelovanje, predvsem z ZDA (prehodi vojaških ladij in letal, nameščanje vojaških naprav in oporišč). Švedska, npr., že desetletja vodi politiko nesodelovanja v vojaških zvezah. Tudi ostale prizadete države se trudijo čim bolj omejiti vojaške operacije v Arktiki - npr. širitev nordijske brezatomske cone na celotno Arktiko, medsebojna podpora pri zahtevah po jurisdikciji nad arktičnimi teritorialnimi vodami (norveški otoki Svalbard, kanadski arktični arhipelag).

V arktični areni pa je cela vrsta odprtih vprašanj oziroma možnih in dejanskih mednarodnopravnih sporov. Dobršen del jih je v zvezi z že omenjenim tako imenovanim sektorskim principom, ki bi v bolj ekstremni obliki omogočil posameznim državam arktičnega kroga popoln nadzor nad vso aktivnostjo v njihovem kosu arktičnega "kolača". Spet drugi se nanašajo na pravice prehoda oziroma plovbe v različnih kanalih severozahodnega prehoda in v manjši meri tudi severovzhodnega prehoda ali severne morske poti, ki je bolj v domeni Rusije.

Odprto je tudi vprašanje, kako uporabljati določbe Svalbardske konvencije pri uravnavanju gospodarske in drugih dejavnosti, ki se razvijajo na zunanjih otokih. Svalbardska konvencija iz leta 1920 je kot večstranski sporazum priznala suverenost nad otočjem Norveški, drugim državam podpisnicam pa zagotovila prost dostop do njegovih naravnih virov. Določitev morske meje ni problem le med Slovenijo in Hrvaško. Tudi v Arktiki je veliko sporov glede morske razmejitve: npr. rusko-ameriški pri določitvi meje v Beringovem morju ali rusko-norveški v Barentsovem morju. V preteklosti se tudi nihče ni intenzivno prizadeval razrešiti te konflikte, saj je imela Arktika kot celota precej manjši pomen. Šele v novejšem času so vse arktične države jasno opredelile svoje interese in politike.

Vojaški supersili sta si v prvi vrsti prizadevali doseči svobodo gibanja v zraku in na morju. ZDA so izrecno zavrnille vse sektorske zahteve držav v Arktiki. Stališče, prej Sovjetske zveze in sedaj Rusije je bolj zapleteno. Tako je hotela nadzirati svoj del arktičnega ozemlja, vendar pa se je vsled strateškega pomena Arktike kot celote, zavzemala za prosto gibanje. Nikoli ni podprla sektorskega principa, čeprav

tudi ni postavljala pod vprašaj svoje de facto kontrole nad vodami Karskega, Laptevskega in Vzhodnosibirskega morja.

Od preostalih arktičnih držav pa je logično pričakovati vse močnejše pritiske po priznavanju suverenosti nad svojim morskim in zračnim prostorom ter omejevanju aktivnosti supersil. Naravno je pričakovati več njihovega medsebojnega sodelovanja in podpore. Npr. tako Kanada kot Norveška lahko samo pridobita, če druga drugo podpirata v prizadevanjih za čim večjo kontrolo nad kanadskim arhipelagom (proti ZDA) in Svalbardom (proti Rusiji). Obema državam bo tudi koristilo, če bosta podprli Islandijo v njenih zahtevah glede teritorialne suverenosti. Na ta način lahko preostale arktične države poleg obeh vojaških supersil oblikujejo "tretji blok", ki bo pomemben dejavnik pritiska pri uveljavljanju njihovih interesov oziroma pridobivanju širše mednarodne podpore.

Splet drugih interesov

Poleg državnih interesov, je proces militarizacije Arktike vplival tudi na pojav in aktivnost različnih lokalnih skupnosti, organizacij in skupin, pa tudi velikega mednarodnega združenja Greenpeace. Pri zaokrožitvi slike varnostnih razmer vsekakor ne moremo mimo njih. Napačno je namreč domnevati, da se interesi posameznih subjektov ali lokalnih enot vedno ujemajo z nacionalnimi interesi. Ameriška in ruska mornarica, predvsem njun podmorniški del, sta z militarizacijo Arktike, kjer je bil poudarek na razvoju podmornic, primernih za izstreljevanje balističnih raket, nedvomno pridobili - na pomenu, moči, proračunskih sredstvih. Manj razlogov za zadovoljstvo zaradi razvoja arktičnega strateškega prostora so imele ruske in ameriške kopenske sile, ki razen tega, da so pridobile nekaj centrov za urjenje v arktičnih pogojih, ne morejo v Arktiki imeti kaj drugega kot obrobno vlogo.

Vladni oddelki in agencije, ki sodelujejo v arktičnih raziskavah, si zaradi vedno večjega pomena potencialnega arktičnega bojišča lahko obetajo dodatna sredstva. Temu pa bodo nasprotovale dosedaj vplivne skupine v ameriškem obrambnem ministrstvu, npr. zelo pomemben atlantski sektor.

Negativen odnos do militarizacije Arktike najdemo v veliki meri pri lokalnih vladah. Na amerikanizirani Aljaski morda še kdo verjame, da denar iz vojaškega proračuna dopolni dohodke njihove industrije, ki temelji na rabi naravnih neobnovljivih virov. Lokalne oblasti na Grenlandiji (*Home Rule*) in v kanadskih severozahodnih ozemljih pa so že pred leti razglasile svoje ozemlje za "teritorij brez atomske oborožitve". Takšne manifestacije prav gotovo niso bile strateško pomembne in so na militarizacijo Arktike vplivale precej manj kot pa gospodarsko političen in deloma tudi vojaški razpad Sovjetske zveze. Pričale pa so o začetkih jasnejšega in ostrejšega zavedanja inuitskega prebivalstva, da se morajo predvsem sami organizirati in postaviti v bran svojih interesov ter pri tem poskušati poiskati tudi zunanjo podporo tako pri arktičnih ljudstvih sosednjih držav kot tudi pri raznih mednarodnih organizacijah, predvsem ekoloških.

Krogi, tako ali drugače povezani z vojsko, so bili celo prepričani, da je militarizacija Arktike za domačo prebivalstvo še kako koristna. Odprla naj bi nova delovna mesta, predvsem v gradbeništvu ter vzdrževanju objektov in naprav, ne bi pa bistveno posegala v družbeno in biološko okolje. Kljub temu pa je nezadovoljstvo Inuitov postajalo vse močnejše. Deloma je izviralo iz splošnega odpora do vojaških operacij, okrepljenega še s prepričanjem, da sodobni oborožitveni sistemi, zlasti atomski, povzročajo neskladje med človekom in naravo. Inuiti pa so imeli tudi že vrsto neprijetnih praktičnih izkušenj. Starejši prebivalci otokov Pribilof v Beringovem morju se še spominjajo, kako jih je ameriška vojska 1942. leta iz njihovih vasi preselila v neustrezna bivališča na jugovzhod Aljaske. V petdesetih in šestdesetih letih so obalno vasico Kaktovik na severovzhodu Aljaske zaradi graditve linije DEW preselili celo trikrat zapored.

Na severozahodu Grenlandije so brez privolitve domačega prebivalstva 1953. leta Američani pred strmečimi 118 prebivalci vasice Thule začeli graditi eno največjih letalskih oporišč na svetu. V prvih dveh letih se je v njem zvrstilo 20 tisoč mož. Stalna posadka, ki je štela tri tisoč mož, je v ledenem pokrivalu okoli oporišča dolbla tunele za shranjevanje opreme ter odmetala na tone odpadnega materiala, pokvarjenih tovornjakov, praznih bencinskih sodov. Čez eno leto je danski minister, odgovoren za Grenlandijo, javno objavil, da so se Inuiti iz bližnje vasice Thule z glasovanjem izrekli za to, da jo zapustijo in se preselijo v 150 kilometrov severno ležeči Qaanaaq.

Na prvi pogled je militarizacija Arktike v skladu z interesi industrij in korporacij, ki so v njej prisotne. Na nekaterih področjih res obstoji sozvočje vojaških in gospodarskih interesov. Oboji so npr. zainteresirani za prosto gibanje po arktičnem bazenu. Različne prepovedi po eni strani zvišajo stroške, po drugi strani pa zmanjšujejo mobilnost vojaških sistemov. Prav tako bi omejitve v Arktiki lahko postale precedens za uravnavanje gospodarskih in vojaških interesov drugje (npr. na Antarktiki). Komplementarnost interesov obstoji tudi na tehnološkem področju, kjer tako korporacije kot vojaške službe pridobijo, če se ukvarjajo z razvojem podobnih naprav - npr. sistemov za odkrivanje pod ledom, proučevanjem gibanja ledu, arktičnega vremena itd. Obstajajo pa tudi področja, kjer ne moremo govoriti o skladnosti gospodarskih in vojaških interesov. Za velike korporacije je bila Arktika privlačna tudi (ali predvsem) zato, ker ni bila "na očeh", ni bila področje spopadanja političnih elit ali vojaških napetosti. Militarizacija Arktike pa je vzbudila pozornost domače in mednarodne javnosti, kar je začelo ovirati korporacije pri njihovih poslih. Vse pogostejše so naletele na vojaška zaprta področja ali javnosti nedostopne podatke. Protesti domačega prebivalstva in različnih ekoloških organizacij so dodatno zapletli pogoje delovanja tako korporacij kot vojaških struktur.

Zlasti še ekološke skupine in organizacije so apriori sumničave do vsake vojaške aktivnosti, kar še posebej velja za atomske in strateške sisteme. Tudi dostopnost kakršnihkoli informacij je izjemno majhna. Vojaški uradniki so še nedavno povsem ali vsaj deloma zanemarjali pravila, ki so zagotavljala ekološke standarde. Npr. pri graditvi Severnega sistema alarmiranja kanadska zvezna vlada sploh ni oblikovala ekološke ocene za postaje na kanadskem ozemlju, Američani

so radarski sistem z zelo šibkimi ekološkimi standardi postavili kar v narodni park (Arctic National Wildlife Refuge), da ne omenjam sovjetske prakse, ki o ekologiji ni niti razmišljala.

V zadnjem desetletju ali dveh pa se je ekološka zavest dramatično okrepila tudi v dolgo pozabljenem arktičnem svetu. Ekološke organizacije kot npr. Obrambni svet naravnih virov v ZDA, Socialno ekološka zveza v Rusiji, pa tudi veliko mednarodno združenje Greenpeace so v arktičnih državah odprle svoje pisarne. Pospešeno lobirajo in protestirajo proti vladni zakonodaji, vojaškim in gospodarskim projektom, ki ogrožajo arktično floro in favno ter obstoj prvotnih prebivalcev. Odločno nasprotujejo izrabi naravnih virov, zlasti nafte, plina, rudnin v teh predelih.

Bolj zapleten odnos do ekoloških problemov imajo domači prebivalci arktičnih in podarktičnih ozemelj. Vse bolj se zavedajo škodljivih posledic onesnaževanja, ki jih povzročata vojaška in gospodarska prisotnost lastne ali tujih držav, obenem pa postajajo vse bolj odvisni od dohodka, ki ga prinašajo vojaški in gospodarski projekti. Jasno jim je, da se ne morejo več vrniti k tradicionalnemu načinu življenja, ki ni temeljil na posedovanju materialnih dobrin.

Ruska vojaška ekološka bomba

Danes je obdobje tako imenovane hladne vojne med blokoma v veliki meri končano in tudi v Arktiki je prišlo do drastičnega zmanjšanja vojaške aktivnosti. Vendar pa ameriške in ruske podmornice oborožene z (atomskimi) raketami dolgega dosega še vedno plujejo po arktičnih morjih, radarski in laserski sistemi za odkrivanje in alarmiranje pa še vedno preiskujejo neskončna arktična obzorja. Letala z instrumenti za opazovanje in kontrolo so nadomestila strateške bombnike in lovce prestrezalce, vojaška oporišča pa tako kot prej bdijo nad razvejano industrijsko in vojaško arktično infrastrukturo. Kljub temu pa je vojaška grožnja na Arktiki precej manjša, saj je bil po koncu hladne vojne storjen velik korak k sodelovanju nekdanjih velesil in držav nasprotnic. Eno ključnih področij predstavljajo prav skupni napor za zaščito arktičnega okolja pred škodljivimi posledicami preteklih in sedanje vojaške prisotnosti (gospodarsko in komercialno na tem mestu zanemarimo). Najbolj strašljive posledice je pustila za seboj bivša sovjetska armada. Nepričakovani zlom nekdanje supersile je bil v določeni meri povzročen z ogromnimi stroški oboroževalne tekme in danes je jasno, da si nekdanja Sovjetska zveza in njena naslednica Rusija nista mogla privoščiti plačevanja ekoloških stroškov svoje vojaške moči.

Ekološko ogrožanje arktičnega ozemlja, je danes lahko novi vir konfliktov med državami tega področja, saj je onesnaževanje še težje kontrolirati in obdržati v državnih mejah kot premike bojnih letal ali raket. Lahko govorimo o treh glavnih oblikah vojaško povzročenega ogrožanja okolja: poizkusne atomske eksplozije, nesreče ladij na atomski pogon oziroma z atomsko oborožitvijo in odmetavanje radioaktivnih odpadkov v oceane.

Atomski poizkusi

Vse od začetka hladne vojne naprej sta tako ZDA kot Sovjetska zveza izvajali obširne programe atomskih eksplozij, da bi z njimi zagotovile zanesljivost, varnost in sodobnost svoje atomske oborožitve. Obe sta menili, da brez testnih eksplozij ne moreta zagotoviti atomskega odvrčanja nasprotnika, kar je predstavljalo srž njunih konceptov nacionalne varnosti. Američani so večji del eksplozij izvedli v Nevadi, Sovjeti pa v Semipalatinsku v Osrednji Aziji. Vendar so vrsto atomskih eksplozij izvedli tudi v Arktiki. Američani so uporabljali otok Amčitka na Aljaski, Sovjeti pa so atomske eksplozije izvajali na oziroma okoli dveh otokov, ki sestavljata Novajo zemljo med Barentsovim in Karskim morjem. Prav gotovo so atomski poizkusi na Aljaski povzročili veliko škode, vendar je dejstvo, da o njih ni razpoložljivih podatkov. Sovjeti so svoje poizkuse nedvomno pozorno proučevali in beležili, vendar podatke niso dali v javnost. (Spominjam se, da mi je šef ruskega antarktičnega programa, ki je prej delal na Arktiki, pripovedoval o ameriških atomskih poizkusih na Antarktiki, o katerih svetovna javnost še danes nič ne ve.) Seveda pa so bili Američani mnogo bolj "radodarni" pri dajanju informacij o atomskih poizkusih v ruski Arktiki. V letih 1955 - 1990 so na Novaji zemlji izvedli 132 poizkusnih atomskih eksplozij, od tega 90 v atmosferi, 42 pa pod zemljo (v skladu s pogodbo o delnem omejevanju poizkusov iz 1963. leta). Koncem petdesetih in v začetku šestdesetih let so na otokih izvedli nekaj najmočnejših eksplozij. Tako je 31. oktobra 1961 eksplodirala 58 megatonska večstopenjska termonuklearna bomba. Kljub temu, da je po številu eksplozij Novaja zemlja "pobrala" le 25 % vseh sovjetskih testov, je po seštevku moči vseh na njej izvedenih atomskih eksplozij rezultat precej bolj zastrašujoč - kar 94 % vse atomske "megatonaže" ali natančneje 273 megavatov atomske energije je bilo na njej sproščeno (Skorve, Skogan 1992).

Zadnja desetletja je atomsko onesnaženje Novaje zemlje največji vir radioaktivnega zastrupljanja Arktike, ne samo ruske, marveč tudi ameriške in kanadske. Atmosferske padavine, ki izvirajo iz prejšnjih nadzemnih atomskih eksplozij, so še vedno glavni vzrok izotopov plutonija v arktičnih morjih. Po delni omejitvi atomskih poizkusov (prepoved nadzemnih eksplozij) je stopnja atmosferske atomske onesnažitve močno upadla. Vendar so ameriški opazovalci ugotovili radioaktivno onesnaženje kar pri četrtini sovjetskih podzemnih atomskih eksplozij. Tako je 1987. in 1990. leta kot rezultat poizkusov na Novaji zemlji prišlo do ventiliranja fizijskih produktov po švedskem ozemlju in močnem porastu radioaktivnosti. S satelitskimi posnetki podzemnih eksplozij so ugotovili, da le-te lahko povzročajo nastanek podzemnih jam in obenem tudi nekakšnih dimnikov, skozi katere lahko iztekajo radioaktivne vsebine v atmosfero ali morje (Gizewsky 1993-1994).

Kljub temu, da sta se danes Rusija in ZDA sporazumeli o popolni ustavitvi atomskih poizkusov, pa jih Francija in Kitajska nadaljujeta. To bi lahko vplivalo na ameriške vojaške kroge, da prekinejo moratorij, kar bi verjetno potegnilo za seboj tudi obnovitev ruskih atomskih testov.

Nesreče na morju

V desetletjih hladne vojne so se ameriške in sovjetske atomske podmornice igrale "miši in mačke" pod ledenim pokrivalom arktičnih voda. Sovjetske napadalne podmornice so imele nalogo varovati severna morja in svoje podmornice z balističnimi izstrelki, Američani pa so iz zraka in morja spremljali premike in aktivnost sovjetskega ladjevja. Tako se je v obdobju 1945-1988 zgodilo več kot dvajset nesreč, v katere so bile vpletene ladje in podmornice na atomski pogon oziroma z jedrsko oborožitvijo (Arkin, Handler 1989; Handler, Wichenheiser, Aren 1990).

Še v letih 1992 in 1993 je prišlo do trčenj ameriških in ruskih podmornic tik ob ruski obali, kar verjetno kaže na povečane ameriške vojaške apetite v času, ko so ocenjevali, da ruska armada predvsem zaradi pomanjkanja denarja nezadržno razpada.

Trčenja pa niso edina oblika ogrožanja okolja. Tehnične pomanjkljivosti so prav tako povzročile, da je potonilo več ameriških in sovjetskih atomskih podmornic z atomsko oborožitvijo vred. Ameriška mornarica je priznala izgubo dveh, Thresherja in Scorpionja, s Seawolfa pa so odvrgli v morje jedrski reaktor. Ruski viri so glede takšnih podatkov še bolj zaprti. Znano pa je, da je zaradi ognja aprila 1989 potonila napadalna podmornica Komsomolets, ki je poleg dveh torpedov z atomskima glavama nosila še dva stomegavatna reaktorja, šest kilogramov zelo strupenega plutonija in na tone urana (World Press Review 1995). Sedaj leži 1450 metrov pod morsko gladino, 240 kilometrov jugozahodno od Medvedjega otoka znotraj arktičnega kroga. Iz nje izteka cezij 137, kancerogeni izotop. Meritve niso pokazale povečanja radioaktivnosti, kljub temu, da je voda pričela prodirati tudi v torpeda. Nekateri znanstveniki menijo, da usedline na oceanskem dnu nevtralizirajo iztekajoči plutonij, drugi pa opozarjajo na možnost, da tokovi na dnu oceanov raznašajo radioaktivno onesnaženje daleč naokoli.

Odmetavanje radioaktivnih odpadkov

Na tem področju je zaskrbljujoča zlasti praksa sovjetske mornarice. Tudi druge države so odmetavale odvečno orožje in municijo v morske globine, vendar je šlo pri njih za klasično in kemično orožje, manj pa za atomsko oborožitev. Vse do nedavnega ruske vojaške oblasti niso dovoljevale oziroma so na vse načine otežkočale izdelavo dokumentacije o vojaških odlagališčih, kar je bila praksa tudi v vseh drugih državah. Tako je npr. oktobra 1992 ruska obalna straža onemogočila Greenpeaceovi ladji Solo ogled odlagališča podmorniških reaktorjev ob obali Novaje zemlje. Vendar pa je pritisk mednarodne in domače javnosti postajal vse močnejši in koncem 1992. leta je predsednik Jelcin ustanovil 46 člansko komisijo, ki naj bi proučila sovjetsko in rusko prakso odlaganja jedrskih odpadkov. Ugotovila je, da je sovjetska armada po letu 1967 odvrgla v oceane 2,5 milijona curiejev radioaktivnih odpadkov (Office of the President of the Russian Federation 1993). Samo v Karsko morje so zmetali kar šestnajst jedrskih reaktorjev

z odsluženih podmornic in enega ledolomilca. Še slabše je okoli Barentsovega morja. Na Kolskem polotoku ter okrog Murmanska in Arhangelska na slabo zastraženih odpadkih, na starih vlakih in v morskih globinah leži 135 atomskih reaktorjev iz 71 razrezanih podmornic (World Press Review 1995). V ruskih arktičnih morjih je tudi vsaj 17 tisoč kontejnerjev s tekočimi in trdimi jedrskimi odpadki. Številne med njimi so namenoma preluknjali, da bi hitreje potonili.

Sovjetska mornarica je nekaj radioaktivnih odpadkov zmetala tudi v Japonsko morje in Pacifiški ocean. Rusija še danes odlaga v morje tekoče jedrske odpadke. Norveška ekološka skupina Bellona je ugotovila, da na ozemlju okoli Barentsovega morja obstoji petnajst odlagališč jedrskih odpadkov, na katerih je mogoče najti štiri rakete SS-21, dvajset raket srednjega in krajšega dosega ter neugotovljivo število atomskih konic (World Press Review 1995).

Kot sem že omenil, so tudi druge države z jedrskim potencialom (ZDA, Velika Britanija, Francija, Nemčija, Japonska) odmetavale radioaktivne snovi v morja. Vendar, če razpoložljivi podatki držijo, je šlo za velike razlike v količinah, sovjetska armada naj bi odvrгла več kot dvakrat toliko, kot vse ostale države v zadnjih 45 letih skupaj. Pojavljajo pa se še novi viri ogrožanja. Leta 1951. je npr. sovjetska vojska v južnem Uralu z jedrskimi odpadki tako zastupila jezero Karačaj, da je zaradi sevanja še danes smrtno nevarno že enourno zadrževanje na njegovi obali. Radioaktivna zastupitev podzemnih vod se je že razširila nekaj kilometrov okrog jezera in napreduje s hitrostjo 80 metrov na leto. Vode iz tega območja se stekajo v reko Ob, ki se izliva v Arktični ocean.

Prav v zadnjih letih je ruska armada drastično zmanjšala vse oblike oborožitve, kar nam najboljše kaže tabela 1.

Tabela 1: Vojaška moč sovjetske armade 1987. leta in ruske 1996. leta
Vir: The Military Balance 1996.

	Leto 1987	Leto 1996
Tanki	53.300	16.800
Strateški bombniki	165	86
Podmornice	360	183
Bojne ladje	274	152
Medcelinske rakete	1.418	800
Število aktivnih vojakov	5,000.000	1,000.000

Do sedaj so razrezali že okoli 90 atomskih podmornic, še dobra polovica od sedanjih 109 podmornic severne flote pa bo godna za odpad v prihodnjih letih. Skupno število samo podmorniških jedrskih reaktorjev bo tako naraslo na več kot dvesto, Rusi pa nimajo na kopnem nobenega pravega skladišča za jedrske odpadke. Vprašanje je, če ne bo odmetavanje v oceane še naprej edina rešitev. Oktobra 1993 je npr. ruska ladja v Japonsko morje odvrгла 900 ton nizko radioaktivnih odpadkov in le burni protesti ZDA, Japonske in drugih držav so Moskvo odvrnili od nadaljnega odmetavanja (Gizewsky 1993-1994).

Znanost še ni v celoti raziskala, kako škodljivo se posledice radioaktivnega zastrupljanja okolja, ki izvirajo iz doslej obravnavanih in drugih oblik vojaške aktivnosti, prenašajo na človeka. Nekaj znanih podatkov iz ruske Arktike pa je nedvomno zastrašujočih. V ožji in širši okolici Arhangelskega je prišlo do skokovitega porasta rakastih, krvnih in kožnih obolenj. V Čukotski regiji je v obdobju 1970-1988 smrtnost zaradi raka narasla iz 10 % na 27 %. Aprila 1992 so znanstveniki opazili, da je zaradi jedrskega onesnaženja ruske arktične obale umrlo na tisoče tjušnjev (Gizewsky 1993-1994).

Slišati je tudi mnenja, da je dobršen del radioaktivnosti odpadkov že izginil (preostalo je še manj kot en milijon curiejev); da je odlaganje odpadkov v morske gladine varnejše kot v zemljo, kjer onesnaži podzemne vode; da je ekološki alarm zaradi Rusije močno pretiran in da hoče Moskva z njim dobiti predvsem nekaj milijard dolarjev ekološke pomoči itd.

Večina znanstvenikov pa je mnenja, da so lahko dolgoročne posledice jedrskih odpadkov v morjih zelo resne. Prej ali slej bo rja prežrla kontejnerje, podmornice, kovinske oklepe raketnih konic in visoko koncentrirane radioaktivne snovi bodo hitro zastrupile bližnji morski živelj, nato pa postopoma tudi širše eko sisteme. Podvodni tokovi lahko zastrupijo območja, kjer se drstijo ribe in prehranjujejo morski sesalci in ptičiv. Prav zato Greenpeace meni, da vlade in politiki ne morejo stati na stališču "počakajmo in videli bomo", temveč je potrebno jedrske odpadke spraviti iz morskih globin in jih sežgati na kopnem.

Namesto zaključka - kako naprej?

1) Prav gotovo so radioaktivni odpadki in njihovo odmetavanje področje, ki ga želijo ohraniti v tajnosti ne le Rusi, marveč tudi preostale jedrske države. Zato je verjetno, da so razpoložljivi podatki nepopolni in da bo tudi v bodoče do njih težko priti. Vendar so že sedaj znani podatki dovolj zaskrbljujoči in zahtevajo takojšnje ukrepanje, sicer lahko pride še do večjega radioaktivnega onesnaženja arktičnega okolja pa tudi konfliktov med državami, ki mejijo druga z drugo. Radioaktivni materiali odvrženi v oceane in atmosfero ne poznajo državnih meja.

V devetdesetih letih so na Arktiki ustanovili številne komisije, agencije, programe, ki imajo skupni cilj opazovati in preprečevati onesnaženje, ocenjevati sedanje in bodoče posledice radioaktivnega sevanja. V njih sodelujejo tako arktične države kot širša mednarodna skupnost, zlasti Evropska skupnost in OECD (Lange in drugi 1993; Cox, Raut 1989; Gizewski 1993). Ruska in vlade drugih atomskih držav bi morale dovoliti dostop do vseh možnih informacij o potopljenih radioaktivnih odpadkih in opremi.

2) Naslednji korak je brez dvoma začetek odstranjevanja in saniranja radioaktivnih odpadkov. Če sedaj ocenjujejo, da bodo šli stroški v milijarde dolarjev. Pri sedanjih gospodarskih problemih Rusije je jasno, da se bo lotila tega zahtevnega projekta le ob izdatni tuji finančni in tehnični pomoči (Renner 1994; Renner 1992).

3) Prav tako pa je pomembna ustavitev ali omejitev nadaljnjih vojaških aktivnosti, ki bi še naprej radioaktivno onesnaževale Arktiko. Potrebno bi bilo do-

seči popolno mednarodno pravno in dejansko prepoved odlaganja radioaktivnih odpadkov v morja. Enaka prepoved bi morala veljati tudi za atomske preizkuse. Rusija in ZDA bi morali še naprej zmanjševati število podmornic na atomski pogon. Z njimi naj bi Rusija zagotavljala samo obrambo svojih arktičnih teritorialnih voda, ZDA pa podmorniško zaščito svojih ladjevij. S tem ne bi bilo več potrebe po igranju skrivalnic pod arktičnim ledom, marveč bi se podmorniške flote držale svojih obal.

4) Mednarodna skupnost bi morala izdelati pravila za neškodljivo shranjevanje razstavljenih podmornic na atomski pogon in jedrskih odpadkov, zagotoviti tehnološke postopke ter seveda bdeti nad njihovim izvajanjem.

5) Vse arktične države bi se morale dogovoriti o skupni arktični varnostni politiki. Obstojijo skupni regionalni interesi vseh osmih arktičnih držav, ne le Rusije in ZDA. Vse želijo in morajo biti tudi odgovorne za varen in miroljuben razvoj Arktike. Nujno je, da se sporazumejo o novem konceptu varnosti - takšnem, ki ne bo imel samo vojaško, marveč tudi socialno, ekonomsko in predvsem ekološko sestavino. Vsi skupaj namreč vstopamo v obdobje, ko bodo ekološka tveganja postala pomembnejša kot vojaška. In Arktika je brez dvoma že danes takšen primer.

LITERATURA

- About U. S. Army Alaska, Review for Current Information, 12 May 1996, Internet.
- Arkin, William, Handler, Joshua. 1989. Naval Accidents: 1945-1988, Neptune Papers No. 3, Greenpeace and Institute for Policy Studies, June.
- Bergman, B. J. 1995. Refuge of Scoundrels, Sierra, Vol. 80, Iss. 5, Sept.
- Corman, Every, Evinger, R. William. 1995. Directory of U. S. Military Bases Worldwide, Orxy Press, Phoenix.
- Cox, David, Raut, Tanq. 1989. Security Cooperation in the Arctic: A Canadian Response to Murmansk, Report of the Panel on Arctic Arms Control, Canadian Centre for Arms Control and Disarmament, Ottawa.
- Environmental Nightmares: Russia's Total Mess, World Press Review, February 1995.
- Facts and Problems Related to Radioactive Waste Disposal in Seas Adjacent to the Territory of the Russian Federation, Office of the President of the Russian Federation, Moscow 1993.
- Gad, Finn. 1973. The History of Greenland, Vol. I, II, C. Hurst and Co, London.
- Gizewsky, Peter. 1993. Arctic Security After the Thaw: A Post Cold War Reassessment, Report of the Panel on Arctic Security, Canadian Centre for Global Security, Ottawa.
- Gizewsky, Peter. 1993-1994. Military Activity and Environmental Security: The Case of Radioactivity in the Arctic, Northern Perspectives, Volume 21, Number 4, Winter.
- Hall, Sam. 1987. The Fourth World, The Bodley Head, London.
- Handler, Joshua, Wichenheiser, Amy, Aren, William. 1990. Naval, Safety 1989: The Year of the Accident, Greenpeace and Institute for Policy Studies, April.
- Imbert Bertrand. 1994. Izziv tečajev, DZS, Ljubljana.
- Jackson, James. 1996. Doomsday Option, Time, October 21.
- Lange, M. A. in drugi. 1993. Audit Report: Arctic Monitoring and Assessment Programme, First Implementation Plans, AMAP Report, Oslo.
- Lyck, Lise. 1990. International Involvement Autonomy and Sustainable Development in the Arctic, Polar Record 26 (159).
- Lytle, Richard. 1972. Polar Frontiers, Parents' Magazine Press, New York.
- Malaurie, Jean. 1982. The Last King of Thule, Jonathan Cape, London.
- Osherenko, Gail, Young, R. Oran. 1989. The Age of the Arctic, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rawlins, Dennis. 1973. Peary at the Pole: Fact or Fiction? R. B. Luce, Washington.
- Renner, Michael. 1992. Disarmament Arms Conversion and the Environment, Calypso Log, June.
- Renner, Michael. 1994. Budgeting for Disarmament: The Cost of War and Peace, Worldwatch Paper 122, Nov.
- Scott, B. Williams. 1996. B-2 Weather Arctic Tests, Aviation Week and Space Technology, May 6.
- Skorve, John, Skogan, John Kristen. 1992. The NUPI Satellite Study of the Northern Underground Test Area on Novaya Zemlja: A Summary Report of Preliminary Results, Research Report No. 164, Norwegian Institute of International Affairs, December.
- Soviet Military Power - 1986, U. S. Government Printing Office, Washington D. C. 1986.
- Steensel, van Maja, ed. 1969. People of Light and Dark, Queens Printer for Canada, Ottawa.
- Sugden, David. 1982. Arctic and Antarctic, Basil Blackwell, Oxford.
- The Military Balance, Arms Control Association, citirano po: Nelan Bruce, Reduced to Scrap, Time, October 21, 1996